

ŞİİRE VE SÖZ SANATLARINA DÂİR BİR MESNEVÎ HASAN YÂVER'İN “KİTÂB-I FENNİYYE-İ EŞ'ÂR” İSİMLİ ESERİ

Mücahit KAÇAR*

Özet

Türk edebiyatında belâgat hakkında yazılmış eser sayısı oldukça azdır. Bilinen eserler de doğrudan belagati konu edinmemişlerdir. Çalışmamıza konu olan Kitab-ı Fenniye-i Eş'âr, 18. yüzyıl şairlerinden Hasan Yâver'e ait olup mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Eserde, şiir, şâir ve söz sanatları hakkında izahlı beyitler eşliğinde açıklamalar bulunmaktadır. Eser, belagete dair müstakil ve manzum bir eser olması bakımından önemlidir.

Bu çalışmada, Kitab-ı Fenniye-i Eş'âr'ın şekil ve muhteva özellikleri hakkında bilgi verildikten sonra transkribe edilmiş metni sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: belâgat, edebî sanatlar, mesnevi, Kitab-ı Fenniye-i Eş'âr, Hasan Yâver.

A MESNEVÎ ABOUT POET AND FIGURATIVE LANGUAGE: THE BOOK OF HASAN YAVER, KİTÂB-I FENNİYYE-İ EŞ'ÂR

Abstract

There are a few texts in Turkish Literature, written about eloquence. Kitab-ı Fenniye-i Eş'âr, the one of them, was written by Hasan Yâver who was one of the eighteenth century poets. This book which was written in verse gives information about poet, poetry and figurative language by means of couplets. This book is important for Turkish Literature as it deals with eloquence themes.

In this study, after depicting the characteristics of the form and content of this particular work, the transcribed text will be presented.

Key Words: eloquence, figurative language, mesnevi, Kitab-ı Fenniye-i Eş'âr, Hasan Yâver

Belâgatin beyan ve bedi' bölümlerinin konularından bazılarını içeren ve artık günümüzde “edebî sanatlar” adıyla kabul gören sanatlar hakkında Divan şairleri tarafından kaleme alınan eserlerin sayısı çok değildir. Genellikle divanların dibâce veya mukaddime kısımlarında şiire ve sanata dair görüşlerini ifade eden şâirler, bu konulara dair ayrı eserler yazmayı pek tercih etmemişlerdir. Edebiyatın aruz, kafiye vb. farklı alanlarına dair konularında yazılmış kitaplarda bu konuların anlaşılmasına yardımcı olması için zaman zaman edebî sanatların bazıları hakkında bilgiler verilmiştir. Bununla ilgili olarak Ahmed el-Bardahî el-Âmidî'nin yazdığı Kitâbu Câmi'i Envâ'i'l-Edebi'l-Fârisî'nin “Sanâyi'i'l-Bedi'iyye mine'l-Arûz ve't-Ta'miye” bölümü, Muslihuddîn Mustafa Surûrî'nin “Bahru'l-Ma'ârif'i, Mu'dî'nin “Miftâhu't-Teşbih'i ve Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi'nin “İstîlâhât-ı Şi'riyye”si zikredilebilir. Bunların da belagati veya bir alt dalını direkt olarak ele almadıkları için belâgat eseri sayılamayacakları yönünde eleştiriler mevcuttur¹

Çalışmamızda inceleyeceğimiz Kitâb-ı Fenniye-i Eş'âr, Enderunlu Hasan Yâver'e ait olup şiire ve söz sanatlarına dair müstakil bir mesnevi olması bakımından önemli bir eserdir. Edebiyatımızda şiire ve şâire dair kısa manzumeler olmakla birlikte, bu şekilde şiiri ve söz sanatlarını konu edinen mesnevi tarzında yazılmış başka bir eser şu an için elimizde mevcut değildir. Eserde hem şiirin ve şairliğin mahiyeti hakkında önemli açıklamalar hem de belli başlı söz sanatları hakkında ders niteliğinde bilgiler mevcuttur. Kitâb-ı Fenniye-i Eş'âr'ın metninin yayınlanmasıyla bu alanda bilinen açıklama, tanım ve örneklere yenilerinin de eklenmesi, söz sanatları konusuna farklı bir bakış açısının daha kazandırılması mümkündür. Burada öncelikle Hasan Yâver tanıtılacak sonra da eserin transkribe edilmiş metni verilecektir.

Mevcut kaynaklarda, Yâver mahlasını kullanan iki şâir bulunmaktadır. Bunlardan biri, Enderunda yetişmiş olan Hasan Yaver Bey, diğeri de Trabzonlu Yâver Efendi'dir. Çalışmamıza konu olan Kitâb-ı Fenniye-i Eş'âr'ın Enderunlu Hasan Yâver'e ait olduğu kesindir. Zira Hasan Yâver Bey hakkında bilgi veren kaynaklarda şiirlerine örnek olarak gösterilen gazellerinin tümü elimizdeki divanda² da mevcuttur. Trabzonlu Yâver hakkında kaynaklarda

¹ M. A. Yekta Saraç, “Osmanlı Döneminde Belâgat Çalışmaları”, *Journal of Turkish Studies*, Harvard University (ABD), C. XXVII, sy. 4, 2004, 311-344.

² Hasan Yaver'in Divanı İstanbul Üniversitesi Ktb. T.Y. 5458 numarada kayıtlıdır. Divan üzerinde yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır (Yasemin Okutan, *Divan-ı Yâver*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 2009).

* Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
mukac80@gmail.com

fazla bilgi bulunmamaktadır. Fatin'in Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr'ında; Trabzonlu olduğu, İstanbul'a gelerek Divan-ı Hümayun kaleminde ve bazı vezirlerin divan kitâbeti memuriyetinde çalıştığı, sonra rütbe-i Hâcegânîyi kazanarak tahrirat kitâbeti hizmetiyle Yanya'ya gittiği ve orada vefat ettiği yazılıdır³. Sicill-i Osmanî⁴ ve Tuhfe-i Nâilî'de⁵ de Trabzonlu divan kâtiplerinden bir şâir olduğu ve Abdülmecid Han zamanında vefat ettiği belirtilmektedir.

Enderunlu Hasan Yaver Bey hakkındaki asıl önemli kaynaklar Esad Mehmed Efendi'nin Bağçe-i Safa-enduz'u⁶ ile Enderunlu Mehmet Akif'in Mir'at-i Şi'r⁷ isimli eserleridir. Bunlara göre, Yaver'in asıl ismi Hasan'dır. Babası, Sultan III. Mustafa zamanında önce Kiler-i Hassa Kethüdâlığına, daha sonra da Hazine-i Hümayun Kethüdalığına yükselerek Silahatâr olan Abdurrahman Ağa'dır. Hasan Yâver, H. 1179/M. 1765 senesinde, İstanbul'da doğmuştur. Babasının H.1184'de vefat etmesinin ardından, Enderun'da 12 kişiden oluşan Bıçakçı tairesine dahil edildikten sonra H. 1204 tarihinde Hâne-i Hassa'ya ulaşır. Önceleri Pertev mahlasını kullanan şâir, yine büyük bir şâir olup kendisiyle aynı mahlası kullanan Pertev Paşa'dan edebiyat ve Farsça dersleri alırken hocasının isteği üzerine şiirlerinin karışmasını engellemek için Yâver mahlasını almıştır. Mir'at-i Şi'r'de "tab'-ı latîf ile mümtâz-ı akrân ve ahlak-ı hamîde ile muttasıf bir mîr-i maârif" olarak zikredilen şâirin şiir yeteneği övülmekte ve "şâ'ir-i mâhir" olarak nitelendirilmektedir. Tarih-i Atâ'da da kendisinden "Şâir-i Mahir Kılârî Rikabdâr Yaver Hasan Beg" diye bahsedilmekte ve üç gazeliyle birkaç mısraı verilmektedir.⁸ Kaynakların hiç birinde şâirin ölüm tarihi verilmemiştir.

Kitâb-ı Fenniyye-i Eş'âr⁹

Hasan Yâver'in bu eserinin elimizde 2 nüshası bulunmaktadır. Çalışmamızda Ü1 olarak gösterdiğimiz nüsha, şâirin İstanbul Üniversitesi Ktb.

³ Davud Fatin Efendi, *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul, 1283/ 1867, s.456.

⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (yay. haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, C. 5, s. 233.

⁵ Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nailî : Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, C. 2, s. 1211.

⁶ Rıza Oğraş, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safa- Enduz'u : İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Emirdağ Ofset Tesisleri, 2001, s. 263.

⁷ Mehmet Kılıcı, *Enderunlu Akif: Mir'at-i Şi'r*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana , 2001, s. 39.

⁸ Tayyazâde Ataulah Ahmed Ata Bey, *Tarih-i Ata*, Basiret Matbaası, İstanbul, 1918, C. 4, s. 358.

⁹ Şiir ve söz sanatları hakkında oldukça doyurucu ve bazen de farklı bilgi ve yorumlar sunan bu eserin incelenmesini bu yazının devamı niteliğinde olacak ayrı bir çalışmaya konu etmeyi düşündüğümüzden aşağıda metin ve içeriği hakkında genel bilgilerin verilmesiyle yetinilecektir.

T.Y. 5458'de bulunan Divan'ının sonuna eklenmiştir. Ü2 şeklinde gösterdiğimiz diğer nüsha da yine İstanbul Üniversitesi Ktb. T.Y. bölümünde 2987 numarada kayıtlıdır. Ü2 nüshası "*Gunye-i Eş'âr*" ismiyle kaydedilmiş olup, eksik bir nüsha görünümündedir. Çalışmamızda Ü1 nüshası esas alınmış olmakla birlikte iki nüshanın karşılaştırılması da yapılmıştır.

Kitâb-ı Fenniyye-i Eş'âr, mesnevi tarzında yazılmış olup 441 beyitten oluşmaktadır. Aruzun Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün kalıbıyla yazdığı bu mesnevisine "Kitâb-ı Fenniyye-i Eş'âr" ismini veren şâir, bunu hem eserinin başındaki "Hâzâ Kitâb-ı Fenniyye-i Eş'âr Nâzımuhu Yâver-i Zâr" ibaresiyle hem de 33. beyitteki şu ifadelerle belirtmektedir:

Kâide-i nazmı çün iş'ârdır

İsmi de Fenniyye-i Eş'ârdır

Hasan Yâver, Kitâb-ı Fenniyye-i Eş'âr'ı yazmasının sebebini şöyle anlatır: Şâirin, "şiire heveskâr bir peri" olarak nitelediği bir güzel, kendisinden şiir sanatını beyan etmesi için ricada bulunur. Yâver, bu işin zorluğunu izah ederek ne kadar özür beyan etse de sözünü dinlemez. "Emrine râm olmamak emri muhâl" diyerek o da bu kitâbı yazmaya başlar. Cenâb-ı Hakk'ın lutfuyla kolaylıklara mazhar olduğunu belirterek, bu esere "Fenniyye-i Eş'âr" ismini verdiğini belirtir.

Eserde öncelikle, şiir yazmaya başlayacak birinin mutlaka yapması gerekenler ve şiirin temel kuralları anlatılır. Daha sonra şiirde kullanılacak kelimelerin nasıl seçileceği, şiirin insana kazandırdıkları ve şiirin ve şâirin faziletleri genişçe açıklandıktan sonra söz sanatlarına geçilmektedir. Şiirin birçok kaidesi olduğunu, güzel söz söylemenin sayısız yolu bulunduğunu ifade eden Yâver, bunların bazılarını ifade edeceğini belirterek bu bölümde alt başlıklar halinde teşbih, cinas, kinaye, tezat, teşbiğ-i belîğ, tevriye, iham, iltifat, terdid, ıslâh-ı şi'r, ilmâm, ta'lik-i muhâl ve fikr-i iddi'ât gibi sanatları açıklamakta ve bunlara dair orijinal örnekler vermektedir. Bu bölümden sonra nazım şekillerine geçen Yâver, öncelikle mısra bütünlüğünün önemini vurgulamakta ve ardından rubâî, kıt'a, kasîde, tahmîs, tesdîs ve terci-i bend hakkında bilgi vermektedir.

Hatime kısmında da Yâver, şiir için gerekli sanatlardan özet olarak bahsettiğini, ârif olan kişinin bundan da istifâde edebileceğini belirtir. Bu bölümün ve eserin son beyti şöyledir: "Oldu bu nazm ey şeh-i âlî-cenâb / Yâver-i zâruñ eseri bir kitâb".

Kitâb-ı Fenniyye-i Eş'âr, 14 ana başlıkla bunların alt bölümlerinden meydana gelmektedir. Bazı başlıklarda anlatılan konuları da kendi aralarında ayrı bölümler halinde inceleyen, hatta bazı bölümlerde verilen örnek beyitlere ve açıklamalarına dikkat çekmek için bunları da ayrı başlıklarla belirten Yâver'in eserindeki ana başlıklarla alt bölümleri incelendiğinde karşımıza aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır. Bu kısmın faydalı olması amacıyla bölümlerin karşısına metinde kaçınıcı beyitten başladıkları da yazılmıştır.

<u>Bölüm Adı</u>	<u>Başladığı Beyit</u>
1. Der Zikr-i Nâm-ı Müellif	6
2. Sebeb-i Te'lif	14
3. Der Beyân-ı İ'tizâr-ı Te'lif-i Manzûm	25
4. Der Beyân-ı İhtirâ'-ı Şi'r	35
5. Der Tenbih-i Reftâr-ı Eş'âr	47
6. Der Tenbihât-ı İhtirâ'-ı Şi'r	56
7. Der Tenbîh-i Elfâz-ı Münâsibe vü Mülâyime	103
8. Der Fazîlet-i Şi'r vü Tergîb-i Şâ'ir î	121
9. Der Beyân-ı Sanâyi'-i Şi'riyye	143
9.1. Der Teşbîh Cinâsât Kinâyât	146
9.1.1. Der Fark-ı Teşbîh u Elfâz-ı Mülâyime	170
9.1.2. Der Ta'rîf-i Tecnisât	174
9.1.2.1. Der Beyân-ı Cinâs-ı Tâm	184
9.1.2.2. Der Beyân-ı Cinâs-ı Nâkıs	187
9.1.3. Der Beyân-ı San'at-ı Kinâyet	189
9.2. Der Beyân-ı San'at-ı Cem'-i Tezâd	201
9.2.1. Der Beyân-ı San'at-ı Mahfî	207
9.2.1.1. Beyt Der San'at-ı Tezâd-ı Mahfî	209
9.2.1.2. Der Şerh-i Beyt-i İştihâd	210

9.2.2. Der Temsîl-i Cem'-i Tezâd-ı Âşikâr	216
9.3. Der Ta'rîf-i Teşbîh-i Belîğ	226
9.4. Der Beyân-ı San'at-ı Islâh-ı Şi'r	246
9.5. Der Beyân-ı San'at-ı İmlâm	268
9.6. Der Beyân-ı San'at-ı Fikr-i İddiâî	291
9.7. Der San'at-ı İltifât	323
9.8. Der San'at-ı Mahlas-perverî	327
9.9. Der Beyân-ı Ta'liku'l-muhâl	330
9.10. Der Beyân-ı San'at-ı Terdîd ü İştibâh	355
9.9.1. Misâl-i Terdîd Beyt	362
9.9.2. Misâl-i İştibâh	363
9.10. Der San'at-ı Tevriye vü İhâm	365
9.10.1. Misâl-i İhâm	375
9.10.2. Beyt Der Temsîl-i İhâm	381
10. Der Beyân-ı İrtibât-ı Mısraeyn	383
11. Der Ta'rîf-i Rubâî	408
12. Der Ta'rîf-i Kıt'a vü Kasâid	410
13. Der Ta'rîf-i Tahmis-i Gazel ve Tesdîs-i Gazeliyyât	419
13.1. Der San'at-ı Tahmîs-i Diger	425
13.2. Der San'at-ı Tesdîs	427
14. Der Beyân-ı İhtirâ'-ı Tercî'-bend	431
15. Hâtime-i Kitâb	437

Hâzâ **Kitâb-ı Fenniyye-i Eş'âr**
Nâzîmuhu Yâver-i Zâr¹⁰

Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün
(- + + - / - + + - / - + -)

1. Besmele-i ğamd-i Cenâb-ı Hûdâ
Taşliye-i rûğ-ı şeh-i enbiyâ¹¹
2. Tarziye evlâdına aşğâbına
Medğ ü şenâ tâbi' u ağbâbına¹²
3. Ed'iye-i ğazret-i şâh-ı cihân
Ya'ni Selîm Hân-ı şeh-i Kâmrân
4. Cümleye da'vâtı ehem belki farz
Çünkü odur pâdişeh-i rûy-ı arz
5. Çak ide tağtında anı ber-devâm
Adli ile bula cihân intizâm
- Der Zîkr-i Nâm-ı Müellif**
6. Evvel-i dîbâcede ba'd-i du'â
Nâm-ı müellif añılur ibtidâ
7. Yâver-i bî-mâye vü bîçâre-dil
Zâr-ı hâzîn-hâşır u âvâre-dil
8. Ya'ni bu âvâre-i vâdî-i 'aşk
Rukbe-zen-i meclis ü nâdî-i 'aşk¹³
9. Eyledi tağşîline şî'rûñ heves
Çâşıl oldu eylediği mültemes
10. İtdi bir üstâda muvaffak beni
Çazret-i Feyyâz u Kerîm u Ğanî
11. Müddet-i endekte ser-firâz olup¹⁴

¹⁰ Bu başlık Ü2'de yoktur.

¹¹ Besmele vü ğamd-i hûdâ ibtidâ / Şoñra şalât-i şeh-i her du-serâ : Ü2

¹² 2-6. beyitler arası Ü2'de yoktur.

¹³ Bu beyit Ü2'de yoktur.

Kesb-i ma'ârif ile mümtâz olup

12. Çâ'ide-i şî'ri ta'allüm idüb
Veznile eş'ârı tekellüm idüb¹⁵
13. Çâ'ide-i şî'ri ki ğal eyledüm
Şâ'ir olup kesb-i kemâl eyledüm
- Sebeb-i Te'lif¹⁶**
14. Var idi bir gülbin-i bâğ-ı hüner
Fenni-i nazm idi aña mu'teber¹⁷
15. 'İllet-i ğaiyye-i tağşîl idi
Nüşâ-i 'aşkıñ aña tekmîl idi¹⁸

16. Gonca-i gülzâr-ı leşâfetdi ol
Sünbül-i bûyâ-yı zerâfetdi ol¹⁹
17. Dilde idi ğamzesinüñ yaresi
Yoğ idi hiç yaresinüñ çâresi²⁰
18. Serv-i ser-firâz-ı çemenzâr-ı 'aşk
Gülbin-i nâ-reste-i gülzâr-ı 'aşk²¹
19. Bâğ-ı hünerde yetişen nev-nihâl
Serv-i çemen şuffe-i ğunc u delâl
20. Şab'ı selîs idi çü dürr-i nazîm²²
'Aşkî derûnumda 'azâb-ı elîm
21. Şî're heveskâr idi çün ol peri
Eyledi cân u dilimi serseri²³

¹⁴ Vaqt-i kalîl içre ser-firâz olup: Ü2

¹⁵ Bu beyit Ü2'de yoktur.

¹⁶ Sebeb-i te'lif-i kitâb: Ü2

¹⁷ Fenni-i ma'ârifdi aña mu'teber : Ü2

¹⁸ Bu beyit Ü2'de yoktur.

¹⁹ Gonca-i gülzâr-ı leşâfet idi / Sünbül-i bûyâ-yı zerâfet idi : Ü2

²⁰ Bu beyit Ü2'de yoktur.

²¹ Gonca-i nev-reste-i gülzâr-ı 'aşk : Ü2

²² Şab'ı selîm sözleri dürr-i nazîm : Ü2

²³ Ol gül-i ter şî're heves-kâr idi / Çamzesi mest kendisi hüşyar idi : Ü2

22. Şâlib idi kesb-i kemâl itmege
Sözlerini siğr-i gelâl itmege
23. Didi baña bir gün o nev-res civân²⁴
Şan'at-ı şî'riyeyi kılsañ beyân
24. Çün dür-i manžûm ola o nazmîle
Neşr ola 'âlemlere dilden dile²⁵
- Der Beyân-ı İ'tizâr-ı Te'lif-i Manžûm²⁶**
25. Didüm o dem ol gül-i zîbendeye
Her ne kim emr eyleriseñ bendeye
26. Ez-dil ü cân ben iderüm imtisâl²⁷
Emre muşî' olmamağa yoğ mecâl
27. Nazmîle olmaz şanuram dil-nişîn
Nazm olur gerçi ki dürr-i şemîn²⁸
28. Şerğe yine kâ'ide muğtâc olur
Gerçi me'ânîsini ehli bilür
29. Her ne kadar ettim ise i'tizâr
Diñlemedi ol şeh-i âlî-tebâr²⁹
30. Râğıb idi nazma o dürr-i yetîm
Şâ'ir idi hem-çü Nedîm u Nazîm
31. Emrine râm olmamağ emr-i muğâl
Eylemedim terki için kıl u kâl³⁰
32. Aldım ele hâmeyi yazdım hemân
Eyledi elşâfîn 'ıyân Müste'ân

²⁴ Söyledi bir gün baña ol nev-civân : Ü2
²⁵ Çün dür-i manžûm kırup nazmîle / Neşr oluna tâ ki dilden dile : Ü2
²⁶ Der Beyân-ı İ'tizâr-ı Te'lif : Ü2
²⁷ Ez-dil ü cân şutmamağ emr-i muğâl : Ü2
²⁸ Nazmım egerçi ola dürr-i şemîn : Ü2
²⁹ Añlamadı ol şeh-i âlî-tebâr : Ü2
³⁰ Emrine biz dañi idüp imtisâl / Eylemedük terki için kıl u kâl : Ü2

33. Kâ'ide-i nazmı çün iş'ârdur
İsmi de Fenniyye-i Eş'ârdır
- Der Beyân-ı İhtirâ'-ı Şi'r³¹**
34. Diñle begüm Yâver-i dil-dâdeyi
Gösterür eş'âre reh-i câdeyi³²
35. Şi'ri güzel söylemenüñ şarzı var
Şan'at-ı eş'âr ile ey gül-'izâr³³
36. Şi're heveskâr olan ehl-i zekâ
Bilmelidir hâyli lügat ibtidâ³⁴
37. Ezberine almalıdır eñ açal
Ğâşılı biñden mütecâviz ğazel
38. Her biri memdûğ-ı ekâbir ola
Müntehab-ı şâ'ir -i mâhir ola
39. Hem oğu eş'ârı revân u selîs
Güş iden ağbâba gele tâ nefîs³⁵
40. Öğrene gör şâ'irüñ eşvârını
Şarzını ta'bîrini refâtârını³⁶
41. Söylemege şî'ri heveskâr iseñ
Gıfzuña al bir nice eş'ârı señ
42. Bağ nice şayy eylemiş eş'ârını
Gör kıdemânuñ dañi eşvârını³⁷
43. Tâze me'âniler idüb ihtirâ'
Şi'ri olur şâ'ire tâze metâ'

³¹ Der Beyân-ı Tağşîl-i İhtirâ'-ı Şi'r : Ü2
³² Göstere eş'âre reh-i câdeyi : Ü2
³³ Bu beyit Ü2'de yoktur.
³⁴ Bilmelidir her lügâtı ibtidâ : Ü2
³⁵ Şi'r oğumağ bilmeli mevzûn selîs / Güş iden ağbâba gele tâ nefîs : Ü2
³⁶ Bilmeli ta'bîrini şâ'irlerüñ / Nâzım-ı siğr-âver ü mâhirlerüñ : Ü2
³⁷ Gör kıdemânuñ dañi refâtârını : Ü2

44. Söylemege şî'ri selâset gelür
Gıfz ederek şab'a leşâfet gelür³⁸
45. Kâmil olup tâze mezâmîn bulur
Ma'rifeti gün gibi efzûn olur³⁹
46. Şan'at-ı eş'ârı güzel bilmeli
Söylenenün şarzını öğrenmeli⁴⁰
- Der Tenbîh-i Reftâr-ı Eş'âr⁴¹**
47. Medhi medih hezli hezil zemmi zem
Her birinün şarzını bilmek ehem
48. Her birinün şarzi var eşvârı var
Şânına lâyıq dür-i güftârı var
49. Vaşf-ı ulûhiyyet ü na't-ı resûl
Midgat-i aşgâb-ı güzîn ü betûl
50. Medğ-i şehân u vüzerâ vü kibâr
Midgat-i şüc'ân-ı şecâat-şî'âr
51. Her birinün şarzi var âdâbı var
Her birinün câme vü eşvâbı var
52. Her biri başkaca medğ olunur
Her birine dürlü şenâ bulunur
53. Başkaca medğiyeye üslûb var
Medğ olunur gerçi ki mağbûb var
54. Şarz-ı gâzel medğdir ammâ diger
Olsa da medğiyeye fâli eger
55. Şavr-ı medğ başka kadıg başkadur
Hiç ola mı hicvile medğiyeye bir

³⁸ Bu beyit Ü2'de yoktur.

³⁹ Şâ'ir olup tâzece mazmûn bulur / Ma'rifeti gün bugün efzûn olur : Ü2

⁴⁰ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁴¹ Bu bölüm (47-55. beyitler) Ü2'de "Der ta'rif-i Teşbih-i Belîg" başlığında yer almaktadır.

- Der Tenbîhât-ı İhtirâ'-ı Şî'r⁴²**
56. Ey nigehe cân u dilün âfeti
Çall olur insâna şî'r şan'ati
57. Yoĥsa teemmülle tefekkür ile
Şan'at-ı eş'ârı tezekkür ile⁴³
58. Söyleme kıabil mi bedîhî sühân
Olsa daĥi her ne kıadar ehl-i fen
59. Ya'ni düşünmeksizin inşâ ider
Şâ'ir olan şî'ri ki imlâ eder⁴⁴
60. Her şeyün aşgâbı var erbâbı var
Her kütübün faşlı var ebvâbı var
61. Şan'at-ı eş'ârı gel üstâde şor
Kûhları delmegi Ferhâd'a şor⁴⁵
62. 'Âşıkâ şor gûsn-i dil-ârâ nedür
Şâ'ire şor mısra'-ı garrâ nedür⁴⁶
63. Yek-fen olan şâ'ire şâ'ir dinür
Şan'at-ı eş'ârda mâhir dinür
64. Kim dise ma'lûm baña her fûnûn
Di aña ĥavf eyleme ehl-i cünûn⁴⁷
65. Cümle fûnûnı kışı bilmek muğâl
Her şeyi öğrenmege yokdur mecâl
66. Bilse de bil-cümle bilü her feni
Bilme kemâliyle ne mümkün ani⁴⁸

⁴² **Der Tenbîhât : Ü2**

⁴³ 57-58. beyitler Ü2'de yoktur.

⁴⁴ Şâ'ir olan her ne ki imlâ eder : Ü2

⁴⁵ Şan'at-ı eş'ârı var üstâde şor / Şağları da delmegi Ferhâd'a şor

⁴⁶ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁴⁷ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁴⁸ Bu beyit Ü2'de yoktur.

67. Fennini şî'rûñ hele tağşîl kııl
Şarzını âdâbını tekmlî kııl⁴⁹
68. Şî'r ile inşâyı şutup yek-nesağ
Şâ'ir olup münşî olup zevke bağ⁵⁰
69. Eyle tetebbu' selef eş'ârını
Ögrenesin şarzını âdâbını⁵¹
70. Her birine eyleme tağlîd lîk
Ġâyetle olsa da eşvârı nîk⁵²
71. Lafzı güzel bir nice eş'âr var
Lîk mezmâmîni degül sâz-kâr
72. Lâzım olan şî'rde mazmûndur
Lafz ise ma'nâsına mağrûndur⁵³
73. Şî'r diyüp cem'-i lüğât eyleme
Her geleni hâşırına söyleme⁵⁴
74. Ba'zısı cem'-i lüğât itmiş belî
Ġâ'ide-i şî'ri yerinde velî
75. Bağ eđer-i Nâbîye ey gül-mizâc
Ġalmaya hiçbir lüğata iğtiyâc⁵⁵
76. Ġayri lüğât cem'ine etme heves
Nâbî-i merğûmuñ o dîvânı bes⁵⁶
77. Sâde şî'ir söyleme âsân degül
Her güzele câmesi cesbân degül⁵⁷

⁴⁹ Şâ'ir isen fennini tağşîl kııl / Şarzını refârını tekmlî kııl : Ü2

⁵⁰ Nağmile nşrile yazup zevke bağ : Ü2

⁵¹ Añlaya gör şarzını eşvârını : Ü2

⁵² Şavrı da ger olsa da Ġâyetle nîk

⁵³ Elzem olan şî'rde mazmûndur / Lafza me'ânî dahî mağrûndur : Ü2

⁵⁴ Şî'r degül cem'-i lüğât eylemiş / her geleni hâşırına söylemiş : Ü2

⁵⁵ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁵⁶ Nâbî-i pîrûñ saña dîvânı bes : Ü2

⁵⁷ 77-78. beyitler Ü2'de yoktur.

78. Câmesiz olursa ne olur güzel
Lafzile rengîn olur yâ gazel
79. Şî'ri şaşın söyleme inşâ gibi
Münşî-i bî-mâye-i hod-râ gibi⁵⁸
80. Vezn içün elfâz-ı mükerrer ile
Gelmiye elfâz-ı Ġarîbe dile⁵⁹
81. Lafz-ı Ġarîbe hele meş'ûmdur
Ġarf-i tenâfür ise mezmûmdur⁶⁰
82. Ġaşv-i kelâmı çıkarub atasın
Nağmiña şâyeste lüğât kıatasın⁶¹
83. Nağmiñı kııl Ġaşv-i kelâmdan berî
Ġün dür-i manzûm di nağm-ı terî⁶²
84. Farsile ver zîneti eş'âre hep
Lafz-ı 'Arab Türkîye vermez şarab⁶³
85. Şî'rûñe Ġâyet ile diğğatler it
Şân'at ile söylemegi ezber it⁶⁴
86. Şân'at ile eyle meâlin edâ
Şî'r-i terî söyler iken dâimâ⁶⁵
87. Fass-ı niğîn gibi otursun sözün
Cevher-i nâ-yâb-veş olsun sözün⁶⁶
88. Ba'zılarıñ şî'ri olur bî-meâl⁶⁷

⁵⁸ Lafz-ı mükerrer ile bîğâ gibi : Ü2

⁵⁹ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁶⁰ Lafz-ı Ġarîbe kıatı mezmûmdur / Ġarf-i tenâfür ise meştûmdur : Ü2

⁶¹ Lâzım olan her ne ise kıatasın / Ġaşv-i kelâmı çıkarup atasın : Ü2

⁶² Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁶³ Lafz-ı 'Arab Türkîde vermez şarab : Ü2

⁶⁴ Her sözüñe Ġâyet ile diğğat it / Şân'at ile söylemege fikret it : Ü2

⁶⁵ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁶⁶ Gevher-i nâ-yâb-veş olsun sözün : Ü2

- Muşşalağ elfâzile sâde maqâl
89. Muşşalağ eş'ârı idüb iddihâr
Eyleme sen kendüñe sermâye-dâr⁶⁸
90. Gaşv-i sühân şî'rde pek nâ-becâ
Câme-i zer-târde hem-çün yama⁶⁹
91. Hâmeyi çün esb-i rehe uydurur
Hegbesine bulduğumı şoldurur⁷⁰
92. Vezne hele diğkat it ey âfitâb
Olmaya şî'ründe şağın irtikâb⁷¹
93. Şî'rüñi kı l lü'lü-i manzûm-vâr
Nazmuñı kı l gâyet ile âbdâr
94. Mısra'ınuñ ikisi de nağz ola
Fıstık u bâdem gibi yek-mağz ola⁷²
95. Mısra'-ı evvel ola ey hoş-hırâm
Mısra'-ı sâñine merbûs-ı tâm
96. Mısra'-ı evvelleri yap ibtidâ
Aldırarak mısra'-ı sâñi aña⁷³
97. Her gazelüñ ey ruñi gül serv-ğad
Ekserinüñ beyti olur beş 'aded
98. Her sühânüñ lafzına kı l ihtimâm
Eyleme ta'bîrde teşbîh-i hâm
99. Olmasa elfâzı mülâyim eger
Çirkin olur ğüsn alamaz şî'r-i ter⁷⁴

⁶⁷ Ba'zısınuñ şî'ri olur bî-meâl: Ü2

⁶⁸ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁶⁹ Gaşv-i kelâm şî'rde pek nâ-becâ / Câme-i zibendede hem-çün yama: Ü2

⁷⁰ Vezne koyup gaşv-i kelâm uydurur / Şorbasına bulduğumı şoldurur: Ü2

⁷¹ Sözlerime diğkat it ol kâm-yâb / olmaya vezninde şağın irtikâb: Ü2

⁷² Mısra'ınuñ mısra'a rabtın gözet / İkisini şan ki anuñ bir gözet: Ü2

⁷³ Mısra'-ı sâñileri yap ibtidâ / Aldırarak mısra'-ı evvel aña: Ü2

⁷⁴ Olmasa ise lafzı mülâyim eger / Çirkin olur şî'r alamaz zib u fer: Ü2

100. Her söze elbette münâsib olur
Şâ'ir olan anı arar da bulur⁷⁵
101. Hâşır-ı mazmûn ki gele nâgehân⁷⁶
Lafz-ı mülâyim ile vir ğüsn ü ân
102. Her gazelüñ evveli maşla' olur
Her gazelüñ âhîri maşsa' olur⁷⁷
- Der Tenbîh-i Elfâzı Münâsibe vü Mülâyime⁷⁸**
103. Lafz-ı mülâyim o söze didiler
Birbirine uya çü şîr u şeker
104. Lafzı ola birbirine âşinâ
Ma'nî-i bî-gâne ola rûşenâ⁷⁹
105. Serv-i sehî ile çü kıdd-i nigâr
Bâzû-yı 'uşşâğ ile şâh-ı çenâr
106. Gonca ile la'l-i leb-i nev-resân
Gül ile gül-berg-i ruñ-ı dilberân
107. Kâkül-i haş sünbül-i şebbû ile
Dür dişi cânânenüñ incü ile
108. 'Anber ile müşkile hâl-i siyâh
Nergis-i hunhâr ile çeşm ü nigâh⁸⁰
109. La'l-i leb-i dilberi şağbâ ile
Gerden-i billûrunı mînâ ile
110. Sîneyi âyîne-i billûr ile
Levn-i ruñuñ şafvetini nûr ile
111. Her neye teşbîhe münâsibse hep
Şî'rüñi ol vechile kı l muntehâb⁸¹

⁷⁵ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁷⁶ Şab'a ki bir beyt gele nâgehân

⁷⁷ Âhîri maşla'ile maşsa' olur: Ü2

⁷⁸ Der beyân-ı Elfâzı Âşinâ vü Mülâyime: Ü2

⁷⁹ Bu beyit Ü1'de yoktur.

⁸⁰ 'Anber-i sârâ ile hâl-i siyâh / Nergis-i şehlâ ile aġvâl-i nigâh: Ü2

112. Ba'zısı cinsi ile bulur revâc
Ba'zısı zıddıyla ider imtizâc
113. Gerçi ki oğ şoğrı kemân egridir
Egri ile şoğrı olur bunda bir
114. Ebrû-yı hûbân dañi kecdür belî
Tîr-i müjeyle yaraşur hoş velî
115. Gerçi kılıç egri olur dâimâ
Egriligi oldu münâsib aña⁸¹
116. Ebrû-yı hûbân eger olsaydı râst
Güsnüni de rü'yeti eylerdi kâst
117. Bilini cânâne elif kaçşı yâ
Râstle kec böyle olur âşinâ⁸²
118. Cümlesini yazsañ olur bir kitâb
Birkaçın itdüm burada intihâb
119. Buña kıyas eyle kuşûrun şehâ
İşte bu beyt ola saña reh-nümâ
120. Her sözünüñ lafzı mülâyim ola
Birbirine her biri lâzım ola
- Der Fazîlet-i Şi'r u Terğîb-i Şâ'iri⁸⁴**
121. Şi're heveskâr olan insan olur
Şâlibi hem şâğîb-i 'irfân olur⁸⁵
122. Çazret-i Âdem didi şî'r evvelâ
Şâ'ire mevrûs-i pederdir bu hâ
123. Ehl-i sühan 'âleme mergûb olur

⁸¹ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁸² Egriligi şoğrılığa âşinâ : Ü2

⁸³ 118-119. beyitler Ü1'de yoktur.

⁸⁴ Bu başlık Ü2'de yoktur.

⁸⁵ Şi're taleb-kâr olan 'irfân olur : Ü2

- Şâhid-i mazmûn gibi mağbûb olur
124. Ehl-i sühan âdemi herkes sever
Herkesün 'indinde olur mu'teber
125. Şâ'ir olan 'âlim-i ma'nâ olur
Her sözi zîbâ vü dil-ârâ olur⁸⁶
126. Şâ'irün a'lâları olur hümâm
Şâ'ir olur mażhar-ı sırr-ı kelâm
127. Her sözi sermâye-i 'irfân olur
Vefk-i mağal olmağa şâyân olur
128. Ehl-i hîred ekseri şâ'ir olur
Çikmete her bir sözi dâir olur
129. Dehrde bir neş'e-i 'uzmâ olur
Bunları hep şâ'ir -i garrâ olur⁸⁷
130. Şâ'iri eş'ârı ider terbiyet
Derdine güftârı virür tesliyet
131. Şâ'ir olan ğâzin-i Rağmân olur
Şi'r-i ğikem-perveri burhân olur⁸⁸
132. Çalbe dinür Ka'be-i ehl-i şafâ
Çalbe dinür ğâsılı beyt-i Hüdâ
133. Şâ'ir olan çalbine mâlik olur
Vâsıl-ı Çaç olmağa sâlik olur
134. Şâ'irün endişesi Allâh olur
Vâkıf-ı ğâl-i dil-i âğâh olur
135. Çazret-i Pîr şî're kerâmet didi
Çâsılı kimyâ-yı sa'âdet didi⁸⁹

⁸⁶ Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁸⁷ Şi'r bilen neş'e-i 'uzmâ bulur / zevkîni hep şâ'ir-i garrâ bilir : Ü2

⁸⁸ Şi'ri bedihî buña burhân olur : Ü2

⁸⁹ Hem dahi kimyâ-yı sa'âdet olur : Ü2

136. Fikr-i şî'r albi kim ider celî
Fikr iderek şî'ri olursun velî
137. Cümle velinüñ güzel eş'ârı var
Her birinüñ bir nice âsârı var⁹⁰
138. Şâ'ir olan urb-ı ilâhî bulur
Vâıf-ı esrâr-ı ilâhî olur
139. Şâ'ir aña dirler o 'âşık ola
Söyledügi avilde şâdık ola⁹¹
140. Herze-sühan şâ'ire şâ'ir dimem
Kim vere güftârı derûna elem
141. Şî'r aña dirler dinile 'aşile
Gerçi ki tağşîl olunur meşile⁹²
142. Şan'atını öğrenüp üstâddan
Ma'nâ bula 'âlem icâddan
- Der Beyân-ı Şanâyi'-i Şi'riyye**
143. Şan'at-ı şî'rüñ ki nihâyâtı yok
â'idesinüñ dahî gâyâtı yok
144. Eyleyeyim ben sana ba'zın beyân
ıfzına almağa alış sen hemân
145. Şan'atın evvel bilüp esmâsını⁹³
Ögrenesin sonra müsemmâsını
- Der Teşbîh Cinâsât Kinâyât**
146. Şî'rde teşbîh u kinâyât olur
Şî'rde envâ'-ı cinâsât olur⁹⁴
147. Şî'rde teşbîh aña dir şâ'irân

⁹⁰ Her birinüñ bir nice esrârı var : Ü2

⁹¹ Didigi sözler dürer şâdık ola : Ü2

⁹² Bu beyit Ü2'de yoktur.

⁹³ Şan'at-ı şî'rüñ de nihâyâtı yok : Ü2

⁹⁴ Şî'rde tavşîf ü cinâsât olur : Ü2

- Ya'ni sühan-perver ü mu'ciz-beyân⁹⁵
148. Benzedilen nesne münâsib ola
âşılı teşbîhine lâyı ola⁹⁶
149. Bâde-i gülgün ki virür gâleti
Rengi ile bezme virür zîneti
150. Sâgar-ı la'leyn-i leb-i dilberân
Ancılayın neş'e-resândır hemân⁹⁷
151. Anuñ için cümle-i ehl-i hüner
Bâdeyi la'l-i lebe beñzettiler
152. Gül dahî rüyuñ gibi hândândur
Revna-ı bâzâr-ı gülistândur
153. Anuñ için güllere teşbîh ider
Anı sühandân olan ehl-i hüner
154. Bülbül-i şeydâ ise nâlendedür
asret-i gülzâr ile giryendedür
155. Mevsim-i feryâdda ârâmı yok
Gonçeler ağızında gezer nâmı yok
156. Tâ-be-seher râğatı yok hâbı yok
Hûnı aar dîdesinin âbı yok
157. Anuñ için gaste vü 'âşıklarauñ⁹⁸
Âteş-i asret ile yanıklarauñ
158. Mürg-i dili buña olundu misâl⁹⁹
O da bu da derdile çün bî-mecâl

⁹⁵ Ehl-i sühan şâ'ir-i mu'ciz-beyân : Ü2

⁹⁶ Beñzedecek nesne olur âşınâ / âşılı teşbîhde lâzım ola : Ü2

⁹⁷ Ancılayın neş'e-resândır hemân / Sâgar-ı la'leyn-i leb-i dilberân : Ü2

⁹⁸ Ancılayın derdile 'âşıklarauñ : Ü2

⁹⁹ Bülbüle mürg-i dili olur misâl : Ü2

159. Şem'e yaçar cismini pervâneler
Şem'ile şeb zeyn olıcağ hâneler
160. Vuşlatı yanmağladır ol bî-kesûñ
Sen dañi yan çıkmason ammâ sesûñ
161. Râh-ı fenâyâ giren 'âşık-misâl
Da'vî-i ihlâsda şâdiğ-misâl
162. Urdı yanar ateşe cân u serin
Nâr-ı cağım eyledi şan kim yerin
163. Bü'l-hevesûñ gerçi mağâlî budur
'Âşık-ı hâsuñ hele ğâlî budur¹⁰⁰
164. Gerçi ki pervâne yanar mağv olur
Bâde-i dîdâre kınar mağv olur¹⁰¹
165. Ğâlib aña yanması 'âşıklarûñ
Âteş-i hicrânile yanıklarûñ¹⁰²
166. Şu'le-i 'aşkıyla yaçar cânımı¹⁰³
Yârûñ añub ğüsünü vü ânımı
167. Her dem ü an yanmada dil-dâdeler
Can verüb olmağtadır üftâdeler
168. Anuñ için aña olunur misâl
'Âşık-ı cân-dâde vü hûb-iştimâl
169. Cümle teşbîhi eger bâb bâb
Yazsam olur bir koca cild kitâb¹⁰⁴

Der Farğ-ı Teşbîh u Elfâz-ı Mülâyime

170. Lafz-ı münâsibde şebâhet şebîh
İstemez ammâ anı bil ey vecîh

¹⁰⁰ 164-165. beyitler Ü2'de yoktur.

¹⁰¹ Ateş-i dîdâre kınar mağv olur : Ü2

¹⁰² Yanması ğâlib aña 'âşıklarûñ / Süziş-i ğasret ile yanıklarûñ : Ü2

¹⁰³ Ateş-i 'aşkıyla yaçar cânımı : Ü2

¹⁰⁴ Bu beyit Ü1'de eksiktir.

171. Her ne ki elfâz-ı mülâyim ise
Anda anı anması lâzım ise
172. Cümlesini zikre eder ihtimâm¹⁰⁵
Nağmı da her şâ'ir-i mîr-i kelâm
173. Lafz-ı mülâyim buña gerçi yağın
Başka şebâhet yine ey hûr-în¹⁰⁶
- Der Ta'rîf-i Tecnisât**
174. Hâtda olur lafızda olur cinâs
Anı bilür cümle me'ânî şinâs
175. Ğâhice nâkış ü gehî tâm olur
Ma'nî-i bîğâne aña râm olur
176. Hâtda cinâsı yazayım ibtidâ
Lafz u me'ânîdekini şâniyâ
177. Hâtda olan ğüsn ü ğasen gibidir
Şümn ü şemen 'adn ü 'aden gibidir
178. Lafzı olur hey'et-i imlâda bir
Lîk degül her biri ma'nâda bir
179. Hem de kırâatde muğâyir olur
Yazılış imlâda velî bir olur¹⁰⁷
180. Lîk begüm lafızda olan cinâs
Ma'nî-i elfâzda çün iktibâs
181. Ğâhî olur ma'nîsi bir lafzı bir
Ğâhice de lafzı dağî gayridir
182. Lafzı ki ma'nî ile olmaya bir
Bak meşelâ işte şunuñ gibidir

¹⁰⁵ Cümlesin anmağda ider ihtimâm : Ü2

¹⁰⁶ Farğ-ı miyânında budur kim hemîn : Ü2

¹⁰⁷ Hey'et-i imlâda velî bir olur : Ü2

183. Farq idemez gûsnünü şôfi-i hâr
Gav gibi yüzüne bel bel bakar¹⁰⁸

Der Beyân-ı Cinâs-ı Tâm¹⁰⁹

184. Tam olicağ ma'nî-i lafz-ı cinâs
Höşluğunu eyle bu sözden kıyâs

185. Oldı ayuñ onbeşi ey rûşen ay
Rûyuñı gösterme misin baña ay

186. Lafzile imlâsı bunuñ gerçi bir
Ma'ni-i elfâzı velî başkadır¹¹⁰

Der Beyân-ı Cinâs-ı Nâkı¹¹¹

187. Tîr u teber pîr ü biber gibidir
Şîr ü şütür seyr ü siyer gibidir

188. Gerçi kim elfâzınuñ imlâsı bir
Noğşaları lîk muğâyircedir

Der Beyân-ı San'at-ı Kinâyet

189. Şarz-ı kâdîm-i şu'arâ-yı kühen¹¹²
Cümle kinâyât idi şavr-ı sühân

190. Enverî Hâkânî Senâyî Çakîm
Şeyh Nizâmî vü Şifâyî çakîm

191. Nice esâtîr-i kâdîm u kühen
Nuşq-ı belîgânesi oldı bu fen¹¹³

192. Şoñra gelenler ânı terk itdiler
Vâdi-i nâ-reftelere gittiler

¹⁰⁸ Derk idemez gûsnünü şofi-i hâr / Hem-çü bakar rûyına bel bel bakar

¹⁰⁹ Bu başlık Ü1'de yoktur.

¹¹⁰ Şarzı güzel söylenişi başkadır : Ü2

¹¹¹ Bu başlık Ü1'de yoktur.

¹¹² Nuşq-ı kâdîm-i şu'arâ-yı kühen : Ü2

¹¹³ Şavr-ı belîgânesi oldı bu fen : Ü2

193. Şarz-ı kinâyâtı beyân idelim
Peyrev-i üstâd olalım gidelim

194. Şarz-ı kinâyât aña der şâ'irân
Mâhir-i hoş-lehçe-i 'ilm-i beyân

195. Her şeyi esmâsı ile söylemez
İsm-i müsemması ile söylemez

196. Bâde demek istese dir âb-ı ter
Lü'lü-i dendânına yârûñ güher

197. Şîşe dimek istese dir âb-ı guşq
Hâl dañi söylemek isterse müşk¹¹⁴

198. Dîdeye nergis ruh-ı cânâne gül
Goncayı la'l-i leb ü âlda mül¹¹⁵

199. Âyîneden sîm-ber eyler murâd
Bâd-ı şabâdan haber eyler murâd

200. Çâlini bu şarza gikâyet ider¹¹⁶
Her sözi bir şeyle kinâyet ider

Der Beyân-ı Şan'at-ı Cem'-i Tezâd

201. Revnağ-ı eş'ârı ider izdiyâd
Nažmdaki şan'at-ı cem'-i tezâd

202. Cem'-i tezâdın dañi envâ'ı var
Gâhî olur mahfî gehî aşikâr

203. Mahfî tezâd ana dir ehl-i sühân
Anı tezâd şanmaya her bir gören

204. Diğkat iden farq ide ma'nâsını

¹¹⁴ Hâl u ruhı söylemek isterse müşk : Ü2

¹¹⁵ Gonca-i la'leyn-i leb-i dildâre mül : Ü2

¹¹⁶ 'Aşkıni bu şarza gikâyet ider : Ü2

Añlamayan bilmeye îmâsını

205. Lîk degül öyle tezâd-ı celi
Andaki zıddiyet olur müncelî
206. Söyleyeyim her birisine misâl
Fehm idicek itmeyesin kıl u kâl
- Der Beyân-ı Tezâd-ı Mahfî¹¹⁷**
207. Aña dinür cem'-i tezâd-ı nihân
Kim vere zıddını kâlbe gümân
208. İşte bu beyti aña temsîl eder
Bağ ne güzel hâme-i mu'ciz-eşer
- Beyt Der San'at-ı Tezâd-ı Mahfî¹¹⁸**
209. Hicri ile oldu çü 'aşkıım füzûn
Oldı o mehpâre baña germ-hûn¹¹⁹
- Der Şerg-i Beyt-i İştihâd**
210. Bârid ü raşb oldu mehûn şıyneti
Eylemez eşyâ ile germ ülfeti
211. 'Aşk ise çün ateş-i sûzândur
Sîne-i 'uşşâk çü nîrândır
212. Serdile germ itmez iken ictimâ'
İtmez iken birbirine elvedâ'
213. Eyledi hicrinde çü 'aşkıım gulûv
Oldum o mehpâre ile rû-be-rû
214. Gelmek ile böyle hafî bir yere
Bağ ne güzel kayd olunur deftere
215. Böyle bu mazmunda biñ beyt olur
Diğkat idüb kim ki ararsa bulur

¹¹⁷ Bu başlık Ü1'de yoktur.

¹¹⁸ Bu başlık Ü1'de yoktur.

¹¹⁹ Oldım o mehpâre ile germ-hûn : Ü2

Der Temsîl Cem'-i Tezâd-ı Âşikâr

216. Cem'-i tezâd olsa eger âşikâr
Mişli anuñ bî-'aded ü bî-şümâr
217. Gök ile yir arasına kıl nigâh
Bağ ne ki var cümle beyâz u siyâh
218. Žulmet u envârile leyl ü nehâr
Rûz u şeb u şatlı acı âb u nâr
219. Guşkile ter ulvî ile süflegân
Şağ u 'alîl pîr ile hem nev-civân
220. Žıd olarak her ne ki mevcûddur
Mişli anuñ bûd ile nâ-bûddur
221. Kışa uzun birbirinüñ zıddıdur
Kemle füzûn birbirinin zıddıdur
222. Cümlesi yazılması mümkün degül
Kâ'idesin žihnine al aña bil
223. Bunları bir yerde görürseñ eger
Cem'-i tezâd olduğımı vir haber
224. Şâ'ir-i hoş-gûlara sermâyedür
Cem'-i tezâd şan'atı bî-gâyedür
225. Sözlerine şâ'ir-i mu'ciz-beyân¹²⁰
Cem'-i tezâd ile virür hüsn ü ân
- Der Ta'rîf-i Teşbih-i Belîğ**
226. Şâ'ir-i dâna-dil ü âzâde-ser
Bir şeyi çün bir şeye teşbih ider
227. Eylese teşbihini cesbân-ter
Aña da teşbih-i belîğ didiler
228. İtmeli teşbih-i belîği beyân
Güş idicek kalmaya žann u gümân

¹²⁰ Sözlerine şâ'ir olan her zemân : Ü2

229. Ağsen-i şî'r ekzebuhu didiler
Añla begüm hep küberâ-yı hüner
230. Şî'r alur gûsnünü igrâkile¹²¹
Olmasa ger cümlesi gerçek bile
231. Lîk yalan olsa da uygun ola
Serv-quadân gibice mevzûn ola
232. Eyleyelim biz burada bir mişâl
Tâ ki bu da'vâmıza ola mecâl
233. Olsa da yârûñ ger uzun kâmeti¹²²
Şâ'irûñ artırmağ olur 'âdeti
234. Artırur ammâ bunu teşbîh ile
Artar anuñla yine luşfi bile¹²³
235. 'Ar'ar ile serv ile teşbîh ider
Şâ-hî gül-i ter ile teşbîh ider
236. Yoñsa minâre dimekle şaş dimez
Her bir uzun şeyle başabaş dimez
237. Kaşlara dir gerçi hilâl ü kemân
Kavs-i kuzâğ dimede eyler gümân
238. Kirpüğe dir nâvek ü tîr-i kazâ
Nîze süñü dimegi görmez revâ
239. Beñzese de mâha ruh-ı mihr-gûn
Ay çiçeği olmaz aña rû-nümûn
240. Bîñî vü engüştüne yârûñ elif
Hâşş u ruña mihr ü mehi münhasif
241. Parmağa bir kimse dimez çün hîyâr
Olsa da zîbeşde-i bâğ u bahâr¹²⁴

¹²¹ Gûsnünü eş'âr alur igrâkile : Ü2

¹²² Olsa da bir şûhuñ uzun kâmeti : Ü2

¹²³ Artar anuñla yine gûsni bile : Ü2

¹²⁴ Parmağa çün teşbîh olunmaz hîyâr / olsa da nevrete-i bâğ-ı bahâr : Ü2

242. Şâhid-i bâzâr-ı oyun olsa ger¹²⁵
Cevr ü cefâ olsa da kârı eger
243. Gelse hâşî şâ'ir olan söylemez¹²⁶
Bu oyunun bitdi şakalı dimez
244. Hezl ü mizâğ itme murâd eylese
Yoğ zararı böylesine söylese
245. Yoñsa temeddüğe bu teşbîhler
Urmağa beñzer hâra zerrin eger
Der Beyân-ı Şan'at-ı İslâğ-ı Şî'r
246. Şî'rûñ olur hürdeleri bî-şümâr
Gûşiş idüb kesbine kıl i'tibâr
247. Her ne ise lâzime-i şâ'irân
Kesbine kıl ya'ni anuñ der-miyân
248. Fennini tağşîl kıl üstâddan
Behre-ver ol mürşid ü irşâddan¹²⁷
249. Söylemege eyle heves ba'd-ez-în
Tâ kim ola şî'r-i terüñ dil-nişîn
250. Lafzı zebân-zed ola ma'nası hûb
Şî'rini evrâd ide ehl-i kulûb
251. Olmaya bir lafzı şakın nâ-be-câ
Şan'at-ı ıslâğı görürler revâ
252. Şâ'ir-i pür-ma'rifet-i mü-şikâf
Âyîne-i şab' u dili k'ola şâf¹²⁸
253. Şarf-ı nigâh idicek eş'âre hep¹²⁹
Diğkat ider bî-ğaraz ü bî-sebeb

¹²⁵ Şâhid-i bâzâr olan olsa eger : Ü2

¹²⁶ Gelse hâşî şâ'ir aña söylemez : Ü2

¹²⁷ Behre-ver ol rüşdile irşâddân : Ü2

¹²⁸ Âyîne-i şab'-ı dili ola şâf : Ü2

¹²⁹ Şarf-ı nigâh eylese eş'âre hep

254. Görse ki bir beytini bir şâ'irüñ
Zu'mı ile bu hünere mâhirüñ
255. Ğüsni güzel câmesi nâ-hoş ola
Ya'ni 'ibârâtı müşevveş ola¹³⁰
256. Ba'zı mağallin bozup îslâğ ider
Ma'rifetüñ gün gibi îzâğ ider
257. Kâili görse anı ğayrın şanur
Ma'rifetüm var demege utanur
258. Böylece taşğîğ olan ebyât hep
Olmalı taşğîğ idenüñ bî-ta'ab¹³¹
259. Şan'at-ı tazmîn yakındur buña
Zam olunur mısra'-ı diger aña
260. Lîk o şarşile zamîme ola
Ma'na-i manžûme teraqqî bula
261. Hem dañi tebdîl ola ma'na-yı beyt¹³²
Ola füzûn ma'nâ-yı ra'nâ-yı beyt
262. Şan'at-ı îslâğ ile tazmînler
Böyle olursa olur ey pür-hüner
263. Yoñsa bozup ğayrinüñ eş'ârını
Añlamayup şarzını ğüftârını
264. Lafz-ı be-câsın çıkarup nâ-be-câ
Şan'at-ı îslâğ kıoya nâm aña
265. Beyt-i müzeyyenleri idüp ğarâb
Eyleye âhûr-ı ğarân-ı devâb

¹³⁰ Ya'ni ki elfâzı müşevveş ola : Ü2

¹³¹ Bu beyit Ü2'de yoktur.

¹³² Hem dañi tağyîr ola ma'nâ-i beyt : Ü2

266. Şan'at-ı îslâğ dimezler aña
Kim ki görür ise ider beddu'â
267. Şan'at-ı ilmâm yakındur buña
Ancağ anuñ şarzı da ğayrî edâ
- Der Beyân-ı Şan'at-ı İlmâm¹³³**
268. Terceme vâdisi dañi başkadur
Her birin öğrenmede var nice sır¹³⁴
269. Şan'at-ı ilmâmı diyem evvelâ
Tercemeyi söyleyeyim şâniyâ
270. Şan'at-ı ilmâm aña dir ehl-i fen
Ya'ni ki dâniş-ver-i ehl-i süñhan
271. Ğayrûñ alup ma'na-yı beytin tamam
Ğayri 'ibâretle verürler nizâm
272. Dañi leşâfet bula mazmûn-ı beyt
Dañi hâlâvet bula mazmûn-ı beyt
273. Böylece olur ise sirqat degül
Dañl olunur şarz u kıabağat degül
274. Ma'na vü mazmûna gelürse hâlel
Olmaz ise hem dañi lafzı güzel
275. Beyt-i kıadîmüñ k'ola mazmûnı hûb
Sen o zaman itmiş olursun 'uyûb
276. Nev-hevesüñ kârı degüldür bu kâr
Seng-i şa'nile olunur seng-sâr
277. 'Âlim aña bir nice 'illet bulur
Sârık-i mazmûn deyü şöñret bulur

¹³³ Bu başlık Ü1'de yoktur.

¹³⁴ 268-277 arasındaki beyitler Ü2'de yoktur.

278. Tercemenüñ şan'atı lîkin diğeri
Hoşça ider ise olur ol hüner
279. Fârisî vü tâzî vesâir zebân
Her ne lisândan ise çün tercemân
280. Ğarf-be-ğarf lafz u 'ibârât ile
Ķâfiye vü vezne ri'âyât ile
281. Ğayri lisânla anı itmek beyân
Olur o ehl-i dile bir armağan
282. Eyledi bu himmeti bir pür-hüner
Ya'ni Nağîfî-i kerâmet-eşer
283. Meşnevî-i ğazret-i Pîre tamâm
Virdi ne hoş terceme ile niżâm
284. Rûğ-ı revânı ola âbâd ü şâd
ZevĶi cihân içre bula izdiyâd
285. Eyledi bir mu'ciz-eşer kim o zât
Oldı pür âşârı ile kâinât¹³⁵
286. Biri dahî mihr-i cihân Lâmi'î
Pîr-i sühândan-ı beyân Lâmi'î
287. Terceme etti selef âşârını
Anlara şarf eyledi güftârını
288. Müddet-i 'ömründe otuz cilt kitâb
Yapdı ki her birisi faşlu'l-hişâb
289. Tercemedür cümlesi anuñ velî
Her biri çün mihr-i cihân müncelî
290. Dahî nice şâ'ir-i siğr-âferîn
Oldı bu şan'at ile himmet-güzîn¹³⁶

¹³⁵ Oldı pür envâr ile kâinât : Ü2

¹³⁶ Oldı bu hizmet ile şan'at-güzîn : Ü2

Der Beyân-ı Şan'at-ı Fikr-i İddi'âi¹³⁷

291. Tayy-ı mezâmîn k'ola bâ-iddiâ
Nazma virür ziyet-i hüsn ü bahâ
292. Tâze ider şarz-ı Ķadîmi bu fen
Dilber-i şifla döner eski sühân
293. BaĶ nice olur diyeyim iddi'â
Fehm idicek itmeyesin tâ hâşâ
294. Şâ'ir ider bir nice güft u şünûd
İtdügi da'vâlarıdır bî-vücûd
295. Bâd-ı şabâ ile ider güft-gû
Serv ile seyrâne gider sû-be-sû
296. Ehl-i sühân cansız canlandırır
Ķüsn virüb bütleri ânlandırır
297. Âbını elmâsuñ ider cûybâr
Ķit'a-i yâĶûtu ider kuhsâr
298. Ķamze-i cânânı ider Ķahraman
Dîde-i seĶĶâreyi şâĶib-Ķırân
299. Eşkini iğrâk ile deryâ ider
ZevraĶ-ı cismi ile eyler sefer
300. MürĶ-i nigâhına virüb perr ü bâl
Ya'ni olur âzim-i semt-i vişâl
301. Merdümüñ dîdeyi eyler şerer
MürĶüñ neżżâreyi süzende per
302. Ķavşala-i hummı gehî teng ider
Geh Ķademüñ naĶşını ferseng ider
303. Geh getürür bûy-ı güli bâ-Ķaşâr
Ķaşreyi geh mevceli deryâ yapar

¹³⁷ Bu bölüm Ü2'de yoktur.

304. Gınceleri gâh hüm-ı mül ider
Sinedeki dağımı geh gül ider
305. Rengüreg-i mevcile söyler sühan
Şavr-ı qadîmâne degüldür bu fen
306. Mûcididür Şevket-i şîrîn-zebân
Virdi o bu şarz-ı neve gûsn ü ân
307. Şonra gelenler aña taqlid ider
Rište-i efkârımı ta'qîd ider
308. Virmedi çok kimse buña şûreti
Virdi muqallidlik ile şöhreti
309. Şâibüñ eşvârı da başka edâ
Eyledi çok şâ'ir aña iqtidâ
310. Ekseri irsâl-i mişâl iledir
Da'veti bürhânî hayâliledir
311. Var nice şâ'ir dahî şîrîn-keâm
Her birisi şarzına virmiş niżâm
312. Her birisi başka edâ söylemiş
Her biri bî-mişl ü bahâ söylemiş
313. Bir dahi ğazret-i şavr-ı sühan
Ya'ni Kelîm-i Hemedânî vaşan
314. Neş'e-i aşliyyesi Kâşândan
Şîynet-i zâtıyyesi 'irfândan
315. Geh Hemedâne olunur nisbeti
Gâhice Kâşânla virür şöhreti
316. Her ne ise şâ'ir-i siğr-âferîn
Cümle-i eş'ârı leşâfet-şarîn
317. Reşk virür Şevkete itse hayâl
Şâibi şarzında ider deng ü lâl

318. İkinüñ neş'esin itmiş be-hem
Rütbe-i fikrini beyân idemem
319. Şavrı ki taqlid idecek şavr iken
Eyleme taqlid şehâ yine sen
320. Sen dahî bir şavr-ı nev it ihtirâ'
Vecde getir 'âlemi itdir semâ'
321. Ğazret-i Feyyâzda yoğdur buhul
Eylemek iğsân aña bir cüz' ü kül
322. Her birinüñ şavrına kııl medhâli
Başqaca olsun şavruñ yine velî
- Der Şan'at-ı İltifât¹³⁸**
323. Aña denür söyleyeyim iltifât
Bunda da vardır nice remz ü nükât
324. Şâ'ir olan kendine eyler hîşâb
Gayre ider sonra suâl ü cevâb
325. Ğâzır iken kendüni gâib ider
Vâdi-i eş'âre bu şarza gider
326. Söyler iken ehl-i dile derûnu
Menzil-i gâibde ider kendini
- Der Şan'at-ı Mahlaş-perveri¹³⁹**
327. Gâhice de mahlaşı ma'nasını
Besleyerek yâre temennâsını
328. Yâver olursa baña yârüm eger
Ğam mı virür baña 'adüvler meger
329. Diyerek eş'âre virür zîneti
Böyle tahalluşla yapar şan'atı

¹³⁸ Bu bölüm Ü2'de yoktur.

¹³⁹ Bu bölüm Ü2'de yoktur.

- Der Beyân-ı Ta'liku'l-muğâl¹⁴⁰**
330. Şan'at-ı ta'lik-i muğâl bil-muhâl
Nice olur deyü iderseñ suâl
331. Diñle begüm saña beyân ideyüm
Râz-ı nihânını 'ıyân ideyüm
332. Türkîde esnâ-yı tekellümde gâh
Ba'zısı söyler bunu bî-intibâh¹⁴¹
333. Mâruñ ayağını gören olsa ger
Cennet-i a'lâya ider ol güzer
334. Cümle bilür kim yılanın pâyi yok
Böyle yalan sözler olur hâlkda çok
335. Lîk muğâle sözü ta'likdür
Añlamayan kimseyi tağmîkdür
336. Şâ'ir edâsıyla bu şûret bulur
Söylenerek hâyli leşâfet bulur
337. Saña biraz beytile temsîller
Eyleyeyim diñle eyâ pür-hüner
338. Yoğdan iden bûs-ı dehânı hâyâl
Hâstegî-i dîdeye virür mecâl
339. Yoğ didi dilber dehenüñ şâ'irân
Hâstegî-i dîdeye bulmaz emân¹⁴²
340. Bûse-i leb etme dehenden hâyâl
Hâstegî-i çeşme de gelmez mecâl
341. İşte muğâle bu da ta'lik olur
Lafz u me'ânîsini ehli bilür

¹⁴⁰ Der beyân-ı ta'liku'l-muğâl bi'l-muğâl : Ü2

¹⁴¹ Ba'zısı söyler bunu bî-iştibâh : Ü2

¹⁴² Hâstegî-i çeşme de bulmaz emân : Ü2

342. Bir nice temsîl ile bir söz diyem
Añlamaga sen dañi şarf it himem
343. Terk-i cefâ eyler ise dilberân
Meyl-i vefâ eyler ise dilberân
344. Merğamet ağıyâre ger itmezse yâr
Piçişi terk eylerise zülf-i yâr
345. Ferbih olur ise miyân-ı zaîf
'Âşığa dilberler olursa elîf
346. Dânesi içre 'ineb olursa mül
Gonca femi dilberüñ olursa gül
347. 'Aşğ ile zühd olur ise tev'emân
Kâfir-i zülf olur ise müslümân
348. Gavşa-zen olur ise bağr-i şarâb
Çeşme-i taşvîrden aşarsa âb
349. Hârını terk eyler ise şâh-ı gül
Zâil olur ise eger keyf-i mül
350. Resm-i cefâdan uşanur dilberân
'Âşık-ı ser-bâzı şanur dilberân
351. Resm-i cefâdan geçebilmek muğâl
Dilber-i gerdûn-rüşen ü meh-cemâl¹⁴³
352. Hiç birisi bunlaruñ ey hürde-gîr
Olması mümkün midür imkân-pezir
353. Dañi nice dürlü edâ söylenür
Her biri bî-miśl ü bahâ söylenür
354. Böyle olan şî're didi ehl-i gâl
Şan'at-ı ta'lik-i muğâl bil-muğâl

¹⁴³ Dilber-i üftâde-keş ü meh-cemâl : Ü2

Der Beyân-ı Şan'at-ı Terdîd ü İştibâh¹⁴⁴

355. Biri dahi şan'at-ı terdîddür
Reddederek midğati te'kiddir
356. Şan'at-ı terdîde yakın iştibâh
Bağ saña gösterdim iki şâh-râh¹⁴⁵
357. Mâh degül mihr degüldür dimek
Şan'at-ı terdîd olur ey melek¹⁴⁶
358. Şöyle midür böyle midür iştibâh
Bağ saña gösterdüm iki râh
359. Şi'ri bu şan'atlar ider dil-pesend
Şâ'ir-i hoş-gûsunu da ser-bülend¹⁴⁷
360. Hoşça edâ itmege sa'y it hemân
Şi'riñe yârân disün âb-ı revân
361. Bu iki temsîlimi al yâduña
Cünd-i me'ânî gele imdâdına

Misâl-i Terdîd Beyt¹⁴⁸

362. Serv degül 'ar'ar-ı dil-cû degül
Çaddi nedür ya o degül bu degül

Misâl-i İştibâh¹⁴⁹

363. Serv mi 'ar'ar mı desem çaddüñe
Şâh-ı gül-i ter mi desem çaddüñe
364. Oldu bu ikisine bunlar misâl
Ey meh-i tâbende-i burc-i cemâl

Der Şan'at-ı Tevriye vü İhâm¹⁵⁰

¹⁴⁴ Der Şan'at-ı Terdîd ü Âşikâr : Ü2

¹⁴⁵ İkisini de diyem ey yüzi mâh : Ü2

¹⁴⁶ 357-358. beyitler Ü1'de yoktur.

¹⁴⁷ Şâ'ir-i hoş-gûya dinür ser-bülend : Ü2

¹⁴⁸ Beyt Der Misâl-i Terdîd : Ü2

¹⁴⁹ Bu başlık Ü2'de yoktur.

¹⁵⁰ Der Beyân-ı Şan'at-ı Tevriye vü İhâm : Ü2

365. Tevriye îhâm iki şan'at olur
Her birisi başkaca şûret olur
366. Birbirine gerçi yakındur belî
Her birinüñ şarzi digerdür velî
367. İki de şu'be kinâyâtdan
İki veled gibi ki bir zâtdan
368. Eyleyelim tevriyeye bir misâl
'Arz ide ma'nâ-yı hafisi cemâl
369. Sürme siyeh gâze ki gül-renk olur
Dide siyeh ruh güle hem-denk olur
370. Çeşmile ruhsâre suâl itseler
Güsnile dil bağs-i cemâl itseler¹⁵¹
371. Gâze kızıl vesme siyâh olduğın
Vechi birin bilmeye hiç nolduğın¹⁵²
372. Gâze o gül-ruhlara gâcet degül
Sürme çara gözlere zînet degül¹⁵³
373. Añmak ile bunlaruñ esmâsını
Ya'ni ki esmâ vü müsemmâsını
374. Çeşm ü ruha tevriye etmiş olur
'Ârif olan zevkini añlar bulur
- Misâl-i İhâm**
375. Eyleyim îhâma dañi bir misâl
Ol nicedür gelmeye tâ kim suâl
376. Hâşş-ı lebün bûse ile yâd ider
'Âşık-ı mağzûn dilini şâd ider

¹⁵¹ Ya'ni biraz bağs-i cemâl itseler : Ü2

¹⁵² Bilmeye çeşm-i ruhi hiç nolduğın : Ü2

¹⁵³ Sürme çara gözlere 'âdet degül : Ü2

377. Hâşş-ı lebi bûseye îhâmdur
Gerçi ki her târı dile râmdır
378. Gelmeyicek hâşş-ı lebi dilberüñ
Ya'ni ki mağbûb-ı kamer-peykerüñ
379. 'Âşık-ı dîvâneye olur mı râm
Dil ide mi bûs ile tağşîl-i kâm¹⁵⁴
380. Anuñ içün bûseye îhâm ider
Hâşş-ı lebi geldiğın i'lâm ider
- Beyt Der Temsîl-i İhâm¹⁵⁵**
381. Hâşş-ı lebüñ mîsra'-ı şîrîn-mağâl
Bûseñe îhâm ne rengîn hayâl
382. İşte gözüm nûru bu şan'atları
Zihnine al belle bu sûretleri
383. Tâ olasın şâ'ir-i siğr-âferîn
Saña disün ehl-i sühân âferîn¹⁵⁶
- Der Beyân-ı İrtibât-ı Mîsra'ın**
384. Rabşına mîsra'larınıñ gûşiş it
Ehl-i hüner gittüğü üslûba git
385. Beyt ki mîsra'ları rabş olmaya
Râbîşası birbirini bulmaya
386. Hâne-yi vîrâneye beñzer hemân
Olmaya bâlâya çıkar nerdübân
387. Rabşınıñ envâ'ı olur añla bağ
Diğkat idüb sözlerüme al sebağ

¹⁵⁴ Dil idemez gâşılı tağşîl-i kâm : Ü2

¹⁵⁵ Beyt Der Temsîl-i Şan'at-ı İhâm : Ü2

¹⁵⁶ Saña disün ehl-i hüner âferîn : Ü2

388. Gâhice âzâde vü merhûn olur
Ya'ni ki birbirine mağrûn olur¹⁵⁷
389. Gâhice irsâl ü mişâl ü meşîl
Gâhice da'vâsına olur delîl
390. Ekseri ammâ ki tetimmât olur
Var bunuñ envâ'ı arayan bulur
391. Gâşılı rabşuñ dañi envâ'ı var
Lîk bu müsta'meli ey meh-'izâr¹⁵⁸
392. Mîsra'-ı âzâde meâli tamam
Serv-i sehî gibi ki ide hîrâm
393. Kâmeti cânâneye olur mişâl
Mîsra'-i âzâde-i kâmil-meâl
394. Mîsra'-i âzâde aña didiler
İstemeye mîsra'-ı âher diger
395. Öyle iki mîsra'-ı âzâdeyi
Öyle iki şâh-reh-i câdeyi
396. Birbirine ma'nevî merbûş idüb
Birbirine mîsra'ını bir güdüb
397. Ma'nevî rabş olsa da âzâdedür
İsmi anuñ aşlı ile yine bir
398. Mîsra'-ı merhûn aña dir ehl-i fen
Ya'ni begüm şâ'ir-i şâğib-sühân
399. Mîsra'-ı şânîye geçer âheri
Rabş olunur böylesine ekseri¹⁵⁹

¹⁵⁷ Ya'ni ki birbirine merhûn olur : Ü2

¹⁵⁸ Lîk bu müsta'meli ey gül-'izâr : Ü2

400. Da'va-i bürhân ile ėarb-ı meşel
Cümle bilüb şarzını itmez cedel
401. Cem' idicek mısra'ı ebyât olur
Ekşeri ebyât tetimmât olur
402. Aña tetimme didi erbâb-ı fen
Ya'ni ki üstâd-ı kadîm ü kühen
403. Mısra'ın evvel ile şânîleri
Yek-şadedin şavrı olur ey peri
404. Yek-şaded aña didiler şâ'irân
Çün şaded-i râbîşa-i dâsitân
405. Birbirine rabşile merbûş ola
Râbîşasın hâtimesinde bula
406. Birbirine böylece rabş itmege
Ya'ni ki râh-ı sühana gitmege
407. Böyle tetimme deyü virdiler ad
İtme ferâmûş şaşın eyle yâd
- Der Ta'rîf-i Rubâ'î¹⁶⁰**
408. Gerçi rubâ'îler olur yek-şaded
Lîk olur mısra'ı da dört 'aded
409. Rabşî tetimme olur ey gül-'izâr
Kendine mahşûş olarak vezni var¹⁶¹
- Der Ta'rîf-i Kıt'a vü Kaşâid¹⁶²**
410. Kış'anun ebyâtı da merbûş olur
Ma'na-i mısra'ları mazbûş olur

¹⁵⁹ Mısra'-ı şâniye geçe onı / Rabş olına gerçi bu şarza velî : Ü2

¹⁶⁰ Bu başlık Ü2'de yoktur.

¹⁶¹ Bu beyit Ü2'de yoktur.

¹⁶² Beyân-ı İhtirâ'-ı Kaşîde : Ü2

411. Kış'a gibi şarz-ı kaşâid velî
Lîk girizgâhuñ olur medhâli
412. Kış'a gibi yek-şaded olmaz bu heb
Olmamaga var aña birkaç sebep
413. Evveline lâzım anun bir zemîn
Her ne zemîn ise yaparsın hemîn
414. Şoñra sitâyışde girizgâh olur
Şoñra tegazzül dahî geh gâh olur
415. Şoñra iden kimseye fâhriye var
Şoñra du'âlar ile pâyân-kâr
416. Âhirine ba'zısı târîhler
Zam idüb ol vechile de 'arz ider¹⁶³
417. Beytini on beytten ehl-i hüner
Altmışa dek yetmişe dek yazdılar
418. Târîhin ebyâtı kaç olsa olur
Bir iki beytile de olsa nolur
- Der Ta'rîf-i Tahmîs-i Ğazel ve Tesdîs-i Ğazeliyyât¹⁶⁴**
419. İki şarîk üstine tahmîsler
Bir olur ancağ reh-i tesdîsler
420. Gel sana tahmîsi beyân ideyim
Resm-i rehi ile 'ıyân ideyim
421. Birine pervazî dir ehl-i sühân
Hem de muşarraf didiler ehl-i fen
422. Kâ'idesi oldur anun kim hemân
Yapma murâd ittigin ân u zamân

¹⁶³ Söyleyüp ol vechile de arz ider : Ü2

¹⁶⁴ Der Beyân-ı İnşâd-ı Tahmîsât : Ü2

423. Mîsra'-ı evvel yukarıda kalur
Mîsra'-ı sâniyî aşağı alur
424. İkininüñ arasına üç 'aded
Mîsra'-ı merbûş yazar yek-şaded¹⁶⁵
- Der Şan'at-ı Tahmîs-i Diger¹⁶⁶**
425. Biri de ebyât-ı gâzel üstine
Mîsra'-ı evvel ki mağal üstine
426. Râbîşalı mîsra' ola üç 'aded
Şarşı bu kim ola o da yek-şaded
- Der Şan'at-ı Tesdîs¹⁶⁷**
427. Şarzı bu tesdîs-i gâzel itmenüñ
Râhına üstâdlaruñ gitmenüñ
428. Beytlerüñ üstünü çün tâc-ı ser
İki 'aded beytile tezyîn ider
429. Kış'a-i gevher gibi mîsra'-ı çâr
Ân verüb güsnünü beytüñ açar¹⁶⁸
430. İşte bu tesdîslerüñ şan'atı
Râbîşalı yap bulasın şöhreti
- Der Beyân-ı İhtirâ'-ı Tercî'-bend¹⁶⁹**
431. San'at-ı tercî' ile terkîb-bend
İki şarîk iledür ey dil-pesend

¹⁶⁵ Mîsra'-ı merbûş olur yek-şaded : Ü2

¹⁶⁶ Der Beyân-ı Tahmîs-i Diger : Ü2

¹⁶⁷ Der Beyân-ı Tesdîs : Ü2

¹⁶⁸ Bu beyit Ü2'de yoktur.

¹⁶⁹ Bu bölüm Ü1'de yoktur.

432. Evveli mânend-i gâzel söylenür
Naźmile bî-miśl ü bedel söylenür
433. Âhiri birbirile hep bend olur
Öylesine beyt ki dülbend(?) olur
434. Ric'at ider ise o beyt-i laşîf
Di aña tercî' o zamân ey żarîf
435. Yok eger itmez ise ric'at eger
Her birinüñ bendi olursa diger
436. Öylesine naźma di terkîb-bend
Ögrenüp ol kâ'idesin dil-pesend
- Ĥâtime-i Kitâb¹⁷⁰**
437. Naźmuñ idüb şan'atını muĤtaşar
Pîşkeş itdüm güzelim ma-ğazar¹⁷¹
438. 'Ârif işâretten olur ġisse-yâb
Sen de dil-âgâh isen ol kâm-yâb
439. Tuġfe-i dildir sana bu nev-eşer
Sen daĤi vir sözüme ġalbinde yer
440. Ķırş'a-i ġüş it ġüher-i 'aşġdur
Atma yabana eşer-i 'aşġdur
441. Oldu bu naźm ey şeh-i 'âlî-cenâb
Yâver-i zâruñ eşeri bir kitâb

Fi 23 Receb 1211 tamâm şud

¹⁷⁰ Ĥâtime: Ü2

¹⁷¹ San'at-ı naźmın hele pâyâmı yok / Söylenenüñ veznile imkânı yok : Ü2

KAYNAKLAR

Davud Fatin Efendi, *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul H. 1283/1867.

KILCI, Mehmet, *Enderunlu Akif: Mir'at-i Şi'r*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2001.

M. Süreyya, *Sicill-i Osmani* (Yay. Haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman), 5. Cilt, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

OĞRAŞ, Rıza, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safa- Enduz'u: İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Emirdağ Ofset Tesisleri, Burdur 2001.

SARAÇ, M. A. Yekta, "Osmanlı Döneminde Belâgat Çalışmaları", *Journal of Turkish Studies*, Harvard University (ABD), C. XXVII, 2004, sy. 4, s. 311-344.

Tayyazâde Atullah Ahmed Ata Bey, *Tarih-i Ata*, Basiret Matbaası, İstanbul 1918.

TUMAN, Mehmet Nail, *Tuhfe-i Naili: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), 2. Cilt, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.